

Knjiga. Znanje. Razum.

Avtorica besedil: Nina Vošnjak, Mestni muzej Ljubljana.

Oblikovanje: Ivan Mitrevski.

Strokovni pregled: dr. Irena Zmuc, Mestni muzej Ljubljana.

Ponatis Slave vojvodine Kranjske. Foto: Mestna knjižnica Ljubljana.

Gotovo si že slišal za *Abecednik* in *Katekizem*? Avtor prvih natisnjenih besedil v slovenskem jeziku je bil Primož Trubar, knjigi pa sta bili natisnjeni leta 1550 na območju današnje Nemčije. Trubar je iz različnih narečij z območja današnje Slovenije postavil temelje slovenskemu knjižnemu jeziku. Želel je, da bi se vsi Slovenci naučili brati in pisati, kar se morda sliši preprosto, vendar je v njegovem času v Ljubljani obstajala samo ena šola, kjer je pouk potekal tudi v slovenščini in ne samo v latinščini in nemščini, pa še ta je bila namenjena zgolj meščanskim otrokom.

Janez Vajkard Valvasor je svoje življenje in premoženje posvetil knjigam. Njegovo najpomembnejše in najobsežnejše delo je *Slava vojvodine Kranjske*, kjer je na več kot 3000 straneh podrobno popisal prebivalce, dogodke, naravne pojave in druge zanimivosti današnje osrednje Slovenije v 17. stoletju. Posebno poglavje je namenil Ljubljani ter trdil, da se je razvila iz rimskega mesta Emona. Valvasor je zaradi te še danes cenjene knjige obubožal. Da jo je lahko izdal, je moral prodati celo svoj grad Bogenšperk. Knjiga v svetovnem merilu sodi med najboljša znanstvena dela iz tistega obdobja.

Da danes govorimo in pišemo v slovenščini, se moramo zahvaliti mnogim ljubiteljem in raziskovalcem slovenskega jezika. Med njimi je bil baron Žiga Zois, ki je materialno podpiral številne književnike, znanstvenike in druge intelektualce, ki so s svojimi deli omogočili obstanek in razvoj slovenskega jezika. To so bili Marko Pohlin, pisec kranjske slovnice, Anton Tomaž Linhart, prvi slovenski dramatik, Valentin Vodnik, avtor prve pesniške zbirke v slovenskem jeziku, Hieronymus Megiser, ki je izdal slovensko-nemško-latinsko-italijanski slovar in številni drugi.

Prvo slovensko šolo so ustanovili protestanti s Trubarjem na čelu, vendar ni dolgo delovala. Zamenjale so jo nemške šole, vanje pa so lahko hodili samo dečki iz premožnejših družin. V osnovnih in nižjih srednjih šolah se je slovenščina slišala šele, ko je del današnje Slovenije osvojil francoski vojskovodja Napoleon in namesto nemškega kot uradni jezik določil slovenskega. To je omogočilo tiskanje učbenikov v slovenskem jeziku, prvi so izšli predvsem po zaslugi Valentina Vodnika. Izobrazbo, ki ni bila omejena zgolj na gospodinjstva in druga hišna opravila, so imela le dekleta iz premožnejših družin. Na svojih domovih so se učila vezenja, glasbe, petja in podobnih spretnosti. Še manj je bilo takšnih deklet, ki so se lahko branja, pisanja, računanja in morda tudi kakšnega tujejezikovnega jezika učila v samostanskih šolah, ki so jih vodile nune. Prva in kar 170 let tudi edina javna šola za dekleta v Ljubljani je bila ustanovljena v sklopu Uršulinskega samostana, vodila pa jo je mati Margareta Eleonora Von Eisswald. Prva, ki je postavila temelje tudi za obvezno šolanje deklic, je bila vladarica Marija Terezija.

Danes so zelo popularne modne revije in knjige s kuharskimi recepti, nič drugače pa ni bilo pred tristo leti. Gospe so zvesto sledile modnim novostim, ki so se širile iz večjih evropskih mest. V knjigah so našle ilustracije najmodernejših oblačil in navodila za krojenje. Tudi knjige s kuharskimi recepti so bile zelo iskane, prva v slovenskem jeziku je knjiga *Kuharske bukve*, ki jo je prevedel Valentin Vodnik in je pomembno vplivala na razvoj slovenske kuhinje. Primernegega vedenja in finih navad je izobražence učil Adam Sebastian Sieszenhaimb. V njegovi knjigi preberemo, da je neprimerno, če hodiš kot pav, piješ

kot gos ali se praskaš kot pes. Za krajšanje časa so bile zelo popularne tudi knjige z ugankami. Preprostejši ljudje so brali pratike, knjižice s koledarskimi podatki in nasveti za kmečka opravila, domačimi metodami zdravljenja, s pregovori in podobno vsebino.

Prve knjige, ki so bile namenjene otrokom, danes ne delujejo nič kaj otroško. Bile pa so zelo pomembne za širjenje pismenosti in izobraževanja. Takšna knjiga je na primer *Otročja biblija* Sebastjana Krelja, otrokom prilagojeno sveto pismo. Besedila, namenjena otrokom, najdemo tudi v *Katekizmu*, kjer so nekatere vsebine podane v obliki pogovora in zato lažje razumljive.

Za prvo pesniško zbirko v slovenskem jeziku velja knjiga *Pesme za pokušino* duhovnika Valentina Vodnika. Veliko njegovih pesmi so kmalu po izidu uglasbili, skladbe pa so bile precej razširjene po celotnem prostoru današnje Slovenije. Njegova dela so bila zelo raznovrstna. Izdajal je prvi slovenski časopis *Lublanske novice*, napisal priročnik za porodničarke, basni, pratike, učbenike, slovnice ... Na ljubljanski tržnici so mu leta 1889 postavili spomenik, ki je prvi spomenik, posvečen pomembni slovenski osebnosti.

VIRI:

- Ahačič, K. (2015). **Jezični možje: zgodba o slovenskem jeziku**. Ljubljana: Rokus Klett.
- Kogoj, M. J. (2017). **Ljubljanski uršulinski samostan v 18. stoletju**. Arhivi, letnik 40, številka 2.
- Žmuc, I. (et. al.) (2018). **Med humanizmom in razsvetljenstvom. Zgodovina Ljubljane: Od kolišč do zelene prestolnice**. Ljubljana: Mestni muzej, Muzej in galerije mesta Ljubljane.
- Žmuc, I. (et. al.) (2018). **Francoska zarez – ljubljanska prestolnica Ilirskih provinc. Zgodovina Ljubljane: Od kolišč do zelene prestolnice**. Ljubljana: Mestni muzej, Muzej in galerije mesta Ljubljane.